

TEMELJI MORALNO-ETIČKE I SOCIJALNE IZGRADNJE ČOVJEKA I DRUŠTVA

Silvija Migles

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
migless@kbf.hr

UDK: 27-23:17.023
27-428-24.6
27-43
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 10/2017.

Sažetak

Moralno-etička i socijalna važnost Dekaloga za današnje je vrijeme – ako se promatra pod vidom velikih pitanja i problema pred kojima se život suvremenoga čovjeka i kršćanina nalaze – više nego impresivna. U središtu prve točke rada je Dekalog, koji predstavlja izvrsnu podlogu za raspravu o određenim i danas aktualnim pitanjima kao što su: odnos prema Bogu u javnomu životu, vrednovanje nedjelje i dana odmora, odnos roditelja i djece, briga za starije, čuvanje ljudskoga života od trenutka začeća do prirodne smrti, zaštita ljudskog digniteta i blagostanja bližnjega, socijalno pitanje u poslovanju i gospodarskom životu, zaštita ljudskih i duhovnih vrijednosti u materijaliziranom svijetu, kvaliteta života uopće. U drugoj točki rada nastoji se aktualizirati i produbiti značenje Dekaloga za današnje vrijeme i društveni život, pri čemu se u središte stavlja deveta zapovijed: „Ne poželi tuđeg ženidbenog druga.” Iako se ova zapovijed najviše povezuje sa šestom zapovijedi, ona je na više načina povezana i s drugim zapovijedima. Stoga se u odnosu na specifičnost sadržaja i njegove inspiracije za današnje vrijeme u prvi plan stavlja tema žene u crkvenom i teološkom učenju, odnosno dobro žene, u čijem temelju je poziv na produbljenje odnosa muškarca i žene.

Ključne riječi: Dekalog, Biblija i moral, socijalni nauk Crkve, vrednote, cjeloviti ljudski razvoj, žena i muškarac

UVOD

Deset Božjih zapovijedi ili izvorno „Deset riječi” označuju ponajprije Božju riječ iz koje proizlazi zakon života koji je iznad svakog ljudskog zakona i kao takav uvjet njegove istinitosti. Kao što ističe *Katekizam Katoličke Crkve* Deset Božjih zapovijedi „izražavaju nešto

što je uključeno u pripadnost Bogu koja je ustanovljena po Savezu”.¹ Pripadnost Bogu i Savezu očituje se u čudorednom ponašanju kao odgovoru na Božju riječ, otkud i pedagoška relevantnost Deset zapovijedi koja uči pravoj ljudskoj čovječnosti, ne samo po isticanju bitnih dužnosti ili zabrana nego i „osnovnih prava povezanih s naravi ljudske osobe”.²

U odnosu na suvremeno poimanje zakona Deset zapovijedi obilježavaju jedinstvenu mudrosnu kategoriju koja se ne može svesti na zakonski obrazac, nego je usredotočena na zajedničko iskustvo i otvorena novim razmatranjima. O jedinstvenome mjestu koje im pripada svjedoči i njihova povlaštenost unutar Staroga zavjeta: jedini su zakon u Petoknjižju koji se veže uz Božje obraćanje narodu i čuva se u Kovčegu saveza. Kao mudrosni okvir ljudskih djelovanja i praksi Deset zapovijedi obilježavaju sveopći ljudski moral te predstavljaju prvobitne aksiome svakog društvenog života.³

Deset zapovijedi su izričaj božanskoga i naravnog zakona, a glavni oslonac su im „čežnja i podvrgavanje Bogu, kao i osjećaj za drugoga kao jednakoga nama samima”.⁴ One stoga ne čuvaju samo vjernost Bogu već su i uvjet pravednog i solidarnog uređenja društva i čitave ljudske zajednice. Na nerazdvojnost te veze, odnosa s Bogom i odnosa prema bližnjemu, ukazuje i univerzalnost i cjelovitost spasenja u Isusu Kristu.

Ne treba mnogo isticati središnju ulogu Dekaloga u životu kršćanskih zajednica, posebno pod vidom vjerskog odgoja i njegove uloge vodiča u moralnom životu. To je vidljivo već i po tome što *Katekizam Katoličke Crkve* polovicu trećeg dijela o moralnom životu posvećuje Dekalogu (br. 2052-2557). Dokument Papinske biblijske komisije *Biblija i moral. Biblijski korijeni kršćanskog djelovanja* upravo je i nastao kako bi se putem njegove popularizacije svim odgojiteljima i učiteljima u vjeri približilo, između ostaloga, programsko moralno i socijalno-etičko područje Dekaloga koje ima služiti etičkom i moralnom razvoju „kao poticaj više nego kao breme, koji poštuje i potiče puteve, pokreće u pravcu Kraljevstva i odgaja savjesti više nego što stvara dojam olovnog plašta na ramenima (usp. Mt

¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 2062. (dalje: *Katekizam Katoličke Crkve*).

² *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 2062, 2070.

³ Usp. Papinsko vijeće 'Iustitia et Pax', *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., br. 22. (dalje: *Kompendij*).

⁴ *Kompendij*, br. 140.

11,29-30)".⁵ Temeljnu poticajnu usmjerenost Dekaloga na osjetljivosti našega vremena, stoji u istom dokumentu, nezamjenjivom čine tri bitna elementa: „njegova praktično univerzalna važnost, njegova pripadnost teološkom okviru Saveza i njegova ukorijenjenost u povijesnom kontekstu oslobođenja”⁶ Sva tri elementa istovremeno ukazuju na izvanjski i zajedničarski element djelovanja koji biblijsku poruku stavljaju neminovno u socijalni kontekst i omogućuju interpretirati socijalnu poruku Biblije u kontekstu socijalnog pitanja današnjice. *Katekizam Katoličke Crkve* i *Kompendij socijalnog nauka Crkve* ističu da je Dekalog u temelju socijalnog nauka Crkve. Drugim riječima, Božja riječ je u temelju socijalnog nauka Crkve, zbog toga i svaki govor o socijalnim pitanjima iz perspektive kršćanske vjere polazi od njihovih biblijskih temelja.

Druga važna karakteristika koju ovdje valja istaknuti jest vrijednosna usmjerenost Dekaloga.⁷ Iako će suvremeni čovjek prije svega uočiti negativne formulacije i oblike zabrana, „ništa nas ne priječi da na drukčiji, ali ne manje vjeran način, prevedemo sadržaj izraelske povelje riječima morala vrednota”.⁸ Drugim riječima, upravo zbog toga što se u Dekalogu ponajprije vidi popis zabrana i propisa, bit će važno njegovo značenje prevesti u „terminologiju vrednota”.⁹ Suvremenom čovjeku će Dekalog na taj način postati jasan i otvorit će mu program za čitav život, „moralnu zadaću koja nikada nije dovršena”, a objavljena je kroz „povelju prava i sloboda koji vrijede za cijelo čovječanstvo”.¹⁰ Važno je naglasiti da ovaj program nudi prije svega „uravnotežen ideal, koji, s jedne strane, nikada ne privilegira prava na štetu obveza i obrnuto, i koji, s druge strane, izbjegava zamke čisto sekularne etike, koja ne vodi računa o odnosu čovjeka prema Bogu”.¹¹

---

⁵ Papinska biblijska komisija, *Biblija i moral. Biblijski korijeni kršćanskog djelovanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., br. 157. (dalje: *Biblija i moral*). Potaknuti donesenim dokumentom hrvatski bibličari su u Đakovu, 10. – 11. prosinca 2010. godine, organizirali Međunarodni znanstveni simpozij „Biblija i moral”. Radovi su sabrani u tematskom broju časopisa Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 3, 515-788.

⁶ *Biblija i moral*, br. 27.

⁷ Usp. Silvija Migles, Socijalna dimenzija Deset riječi: bitni sadržaj vjerskoga odgoja za današnje vrijeme, *Lada*, 11 (2016.) 4, 6-16, ovdje 6-9. Navedeni tekst razrađeno je izlaganje održano u sklopu aktivnosti Ureda za vjeronauk u školi Zagrebačke nadbiskupije, na Stručnim skupovima za vjeroučitelje u Zagrebu 20. veljače i 12. ožujka 2016. godine.

⁸ *Biblija i moral*, br. 30.

⁹ *Isto*.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ *Isto*, br. 31.

1. NACRT SVEOPĆEG PROGRAMA DRUŠTVENOG ŽIVOTA

U čemu je moralno-etička i socijalna važnost Dekaloga za današnje vrijeme? Premda će površni promatrači kao i zagovornici neograničene slobode možda tvrditi drugačije te na razini relevantnosti uloge u osobnom i društvenom životu negirati njegovu važnost, ipak on ne prestaje biti „trajno otvoren projekt”,¹² napose pod vidom usmjerenosti na dobro osobe, njezine socijalne svrhovitosti i socijalne usmjerenosti ljudskoga razvoja.

U prilog rečenome prije svega ide socijalna obilježnost Dekaloga uopće: adresiran je na čitavu (izraelsku) zajednicu i prenosi uvjete za ostvarenje ispravnih odnosa s Bogom i bližnjima. Čudoreдно ponašanje kao odgovor na Božju riječ ima i socijalni karakter. Savez je odnos koji se ne živi izvan konkretnih okolnosti života, već je u njima duboko ukorijenjen. Teološko-socijalno iscrtavanje Dekaloga u središte stavlja tri temeljna odnosa: prema Bogu, obitelji i zajednici, u čijem vlasništvu je zemlja darovana u naslijeđe:¹³ „ljubav prema Bogu izražava se i podupire ljubavlju prema bližnjemu i različitim oblicima služenja općemu dobru”.¹⁴

Jasno to može predočiti slika koju ilustrira britanski katolički intelektualac Stratford Caldecott. Dekalog, naime, predstavlja strukturu jedne građevine, pri čemu je vrlo bitan sam poredak zapovijedi kojim se ukazuje na prioritarnost u tumačenju odnosa.¹⁵

Prve tri zapovijedi okosnica su odnosa prema Bogu i vode prema ljudskom ponašanju u zajednici. Prvim trima zapovijedima koje pripadaju Velikoj zapovijedi ljubavi prema Bogu predstavlja se teološka dimenzija kršćanskog života, odnosno vjera, nada i ljubav, sa svim pripadajućim i popratnim dijelovima koji predstavljaju krovnište zgrade i čuvar su kršćanske egzistencije koja je u cijelosti u njima ukorijenjena. Treća među njima, zapovijed Dana Gospodnjega, povezuje odnos prema Bogu i odnos prema bližnjemu.¹⁶ Za Bernharda Häringa krepost bogoštovlja tako predstavlja živi dijalog između Boga i čovjeka, žarište kršćanskog moralnog života koji svoje ozbiljnosti zadobiva u vrednoti kreativne odgovornosti naspram bližnjega,

¹² Isto, br. 30.

¹³ Usp. Christopher J. H. Wright, The Israelite household and the Decalogue: the social background and significance of some commandments, *Tyndale Bulletin* 30 (1979.), 101-124. Također, usp. *Biblija i moral*, br. 3.

¹⁴ Silvija Migles, Socijalna dimenzija Deset riječi, 10.

¹⁵ Usp. Stratford Caldecott, An Introduction to Catholic Social Teaching, <https://archive.secondspring.co.uk/course/termtwo.htm> (4. IX. 2017.).

¹⁶ Usp. Isto.

zajednice i svega stvorenoga. Drugim riječima, prvenstvo ide 'teologalnom' dijelu moralnog života.¹⁷

Ostalih sedam zapovijedi pripada Velikoj zapovijedi ljubavi prema bližnjemu te predstavljaju stupove i zidove kojima se podržava krovšte zgrade. Središnje mjesto u ovom poretku pripada obitelji; pri čemu je simbolično da je uz zapovijed Gospodnjega dana pozitivno formuliran još poziv na poštovanje roditelja. Koliko je obitelj važna potvrđuje i obećanje koje je prati. Naspram poštovanja stoji nepoštovanje obitelji koje je prvi korak prema urušavanju društva. Otuda i razumijevanje unutar kojega se tu zapovijed promatra kao vrata čitave zgrade, odnosno glavni put očuvanja života i zajednice. Zapovijed ne izriče samo vrijednost poštovanja obitelji već i čitave tradicije kojoj pripadamo, ljudi s kojima dijelimo tu tradiciju, naroda kojemu pripadamo kao i zemlje koju baštinimo. Po toj pripadnosti, ističe Stratford, mi ulazimo u tu zgradu i jesmo njezini stanovnici. Prihvaćamo svijet s povjerenjem koje smo primili od svojih roditelja i čitave njihove generacije te smo svjesni poziva predati ga netaknuta (ili u još boljem stanju) budućim naraštajima.¹⁸

Daljnje četiri zapovijedi opisuju svetost – života, braka, vlasništva, istine – a zadnje dvije još je jednom naglašavaju, zato što zavist, požuda, pohlepa i srdžba predstavljaju korov koji nagriza zgradu i uništava je.¹⁹ Posljednje dvije zapovijedi od vanjskog djelovanja usmjerene su prema pounutarnjenju i unutarnjoj motivaciji („ne poželi“) te podsjećaju da su ljudske strastvene i osjetilne težnje jednako važne i nerazdvojivo su povezane s ljudskim činima. Božja riječ se želi nastaniti i u njima. Na navlastit način deveta i deseta zapovijed pokazuju koliko je osobno povezano sa socijalnim te koliko su osobna i socijalna moralnost neodvojive jedna od druge, jer socijalna moralnost obuhvaća i individualnu moralnost na način da pojedinačni moralni stavovi i izbori pomažu ili odmažu u ostvarenju socijalnoga i društvenog života.²⁰

---

¹⁷ Usp. Bernhard Häring, *Kristov zakon. Drugi svezak. Prvi dio posebne moralne teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., 169-173.

¹⁸ Usp. Stratford Caldecott, *An Introduction to Catholic Social Teaching*.

¹⁹ Usp. *Isto*.

²⁰ Iz perspektive socijalnog nauka Crkve kao tema od posebne važnosti nameće se upravo odnos individualnoga i socijalnog morala čija se kompleksnost očituje u tome da „društveno oblikovani moral“ vrši sve snažniji utjecaj na vjernički moral, „individualni moral ljudi“; usp. Stjepan Balaban, „Posljedice“ razdvajanja individualnog i socijalnog morala“, u: Marijan Steiner – Ivan Šestak (ur.), *Aktualne moralne teme. Međunarodni znanstveni simpozij uz 90. obljetnicu života p. Ivana Fučeka S. J.*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2016., 197-221.

Izneseno predstavlja obilježje Dekaloga koji je okosnica trajno otvorenog i sveopćeg programskog projekta za društveni život. Zbog toga Dekalog nudi i izvrsnu podlogu za raspravu o određenim i danas aktualnim pitanjima. Da je tome tako, pokazuje i knjiga Lúcase Chana čiji je najveći doprinos dijalogu biblijskih istraživanja i moralne teologije razvijajući istodobno i ekumenski pristup,²¹ čime se potvrđuje kako su mogućnosti ekumenskog dijaloga i suradnje upravo na području izgradnje čovjeka i društva.²² U tom kontekstu zanimljivo je pod vidom socijalnih pitanja i problema pred kojima se život suvremenoga čovjeka i kršćanina nalaze promatrati svaku zapovijed pojedinačno.

Imanencija traži transcendenciju

Iz perspektive objavljenoga i osloboditeljskog morala prve tri zapovijedi idu za očuvanjem transcendentale obilježenosti ljudske osobe i ljudskoga postojanja.

Prva zapovijed – *Ja sam Gospodin Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz mene* – otvara put razumijevanju idolatrije, koja nije više samo pitanje izopačenog bogoštovlja već uključuje i pitanje krajnjega središta u nečijem životu, zbog čega je idolatrija i socijalno-etičko pitanje. Obično kršćanin ne dovodi u pitanje sadržaj prve zapovijedi, no u stvarnosti koja ga okružuje mnogo je toga što jest ili što bi moglo stati na mjesto Boga u vjerničkom životu.

Čovječanstvo je danas suglasno oko postojanja novih oblika moći koja za svoja najveća i najmoćnija božanstva imaju kapitalizam i bogatstvo. Papa Franjo opominje: „Stvorili smo nove idole. Klanjanje drevnomu zlatnom teletu (usp. *Izl* 32, 1-35) našlo je novu i bešćutnu inačicu u klanjanju novcu i u diktaturi bezlične ekonomije lišene uistinu humanog cilja”.²³ Uz njih dolazi i svekoliko povjerenje u napredak znanosti i tehnologije za koje suvremeni čovjek vjeruje da mogu riješiti sve ljudske probleme. U političkom

²¹ Usp. Yiu Sing Lúcas Chan, *The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life*, (Rowman&Littlefield Publishers, 2012.), Amazon Kindle izdanje (dalje: *Kindle*). Yiu Sing Lúcas Chan (1968. – 2015.), svećenik isusovac i mladi teolog moralist, student i kasnije suradnik dvojice poznatih isusovačkih teologa Jamesa Keenana i Daniela Harringtona.

²² Usp. Silvija Migles, Socijalni nauk Crkve – mogućnost plodonosne suradnje. Socijalna dimenzija vjere u ekumenskom dijalogu, *Edinost in dialog* 70 (2015.) 1-2, 13-27.

²³ Papa Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., br. 55. (dalje: *Evangelii gaudium*).

i gospodarskom životu to je pitanje napasti da se apsolutiziraju oblici društvenih moći. Da od opasnosti idolatrije nije pošteđen ni život kršćanskih zajednica pokazuju različiti oblici posvjetovnja duhovnosti, u čijem središtu više nije osobni odnos s Bogom, već se pobožnost svodi na „puko imanentističko duhovno traženje”²⁴ koje pozornost pridaje izvanjskim manifestacijama božanskoga, kao i drugim svjetovnim oblicima duhovnosti.²⁵ Na ozbiljnost i tragičnost ovoga stanja upozorava papa Franjo kada govori o korupciji vjere i duhovnoj korupciji koja predstavlja stanje samodostatnosti i idolatrije samih sebe.²⁶

Biblija se u svojoj prvoj zapovijedi suprotstavlja takvim koruptivnim stanjima kao i svim oblicima ponašanja i praksi pojedinaca i ljudskih zajednica koje ljudsku osobu i uređenje svijeta osuđuju na stanje potpune okoštalosti i isključenosti od transcendentalne dimenzije života. Socijalni nauk Crkve u skladu je s time „jer je Crkva uvijek smatrala da oni društveno-ekonomski sustavi koji sebi prisvajaju apsolutnu vlast i podvrgavaju ideologiji skupine transcendentnu vrijednost ljudskih bića, stvorenih na sliku Božju, ne mogu proizvesti drugo osim istrjebljenje civilizacije”.²⁷ Riječ je o ponašanjima opisanima kao „sekularizam, kapitalizam, materijalizam, konzumizam, individualizam, hedonizam, totalitarizam itd. Zajedničko je tim –izmima da ljudski život shvaćaju na imanentan način, reduciran na sadašnji svijet, i, gušeći transcendenciju, ne obaziru se na Boga, nijećući ga ili zanemarujući ga, i ne priznaju ga kao izvor svega i kao cilj svega. Takvo zaboravljanje i zanemarivanje Boga treba biti razotkriveno i posviješćeno”.²⁸

Elementi istinskog bogoštovlja za današnje vrijeme otkrivaju se u odnosu na mjesto koje se pridaje naravnim duhovnim i ljudskim dobrima, koje mjesto pripada Bogu. Istinsko bogoštovlje se stoga podržava izgrađivanjem u kreposti bogoštovlja. Eklezijalna i socijalna dimenzija bogoštovlja izazivaju i pomažu izgrađivati ispravnu i istinsku religiozno-moralnu osobu koja će biti sposobna čuvati se od ideologiziranja ljudskih stvarnosti, ne zanemarujući istovremeno njihovu korisnost za društveni život.²⁹

---

²⁴ *Evangelii gaudium*, br. 90.

²⁵ Usp. *Kindle: The First Commandment in Exodus 20:2-6; „Gods” in Our World.*

²⁶ Usp. Jose Mario Bergoglio /Papa Franjo/, *Korupcija – Zlo našega vremena*, Verbum, Zagreb, 2013.; *Evangelii gaudium*, br. 93-97.

²⁷ *Biblija i moral*, br. 113.

²⁸ *Isto*, br. 117.

²⁹ Usp. *Kindle: The First Commandment in Exodus 20:2-6; The Social, Communal Aspect of the Virtue of True Worship.*

Pojedini autori sugeriraju da je moralna vrijednost prve zapovijedi u Božjem milosrđu, *hesed*, odnosu saveza Boga i ljudi. Bog je prisutan i u vremenu sekularizacije.³⁰ Pritom vjera u Boga ne motivira samo na ostvarenje dobra u vlastitom životu, ona motivira i za javno priznavanje transcendentale dimenzije autentičnih ljudskih vrijednosti.

Iz pozicije socijalne obilježenosti Dekaloga sadržaj druge zapovijedi – *Ne izusti imena Gospodina Boga svoga uzalud* – danas je možda najteže razumjeti. U njezinom središtu je svetost Božjeg imena koje ime istodobno označava Božju nazočnost i poslanje u svijetu. Ključna riječ je štovanje i poštovanje svete Božje prisutnosti u svijetu koja se indirektno proteže i na dobro bližnjega.³¹ Plodovi se očituju u skladnosti odnosa imanencije i transcencije; doduše nikad bez napetosti, ali priznanje Božje sveprisutnosti i imanentnosti rađa najdubljim štovanjem njegove veličanstvene transcendentnosti i istovremeno razvija jedinu istinsku antropološku viziju koja za polazište i cilj ima prvenstvo ljudskoga bića.

Socijalna poruka je u očuvanju svetosti čovjeka i svega stvorenja: kulturni život, ekonomska djelatnost, političko upravljanje, tržišno usmjerenje, financijsko poslovanje su ljudske ovozemaljske stvarnosti koje imaju svrhu u sebi i važno ih je promatrati unutar njihove svrhovitosti. Po svojim načelima, koja nisu ništa drugo doli biblijske inspiracije pretočene u govor temeljnih antropoloških koordinata, socijalni nauk Crkve razvija sveobuhvatnu viziju cjelovitoga ljudskoga razvoja i svrhovitosti kako duhovnih tako i naravnih ljudskih dobara. Božje ime se izgovara uzalud kada se imenu, stvarnosti, djelatnosti oduzme njihovo značenje, kada im se oduzme smisao i svrhovitost. Njihova zloupotreba predstavlja kršenje druge zapovijedi. Zajednici ljudi pripao je mandat stvaranja i gospodarenja životnim stvarnostima; zajednica ljudi pozvana je životne stvarnosti ispunjavati smislom.

Prema Papinskoj biblijskoj komisiji temeljna pravna posljedica koja proizlazi iz druge zapovijedi je „pravo na poštivanje religioznih vjerovanja i simbola”.³² Vršenje ove zapovijedi imat će stoga svoje očitovanje u izgradnji ekumenizma i međureligijskoga dijaloga.³³

³⁰ Usp. *Kindle: The First Commandment in Exodus 20:2-6; Upholding True Worship*.

³¹ Usp. *Biblija i moral*, br. 30; *Kindle: The Second Commandment in Exodus 20:7; What Did the Text Command?*

³² *Biblija i moral*, br. 31.

³³ Usp. *Kindle: The Second Commandment in Exodus 20:7; The Social, Communal Aspect of the Virtue of Respecting God's Holiness*.

Skladnost odnosa imanencije i transcendencije svoj temeljni izričaj pronalazi u obdržavanju treće zapovijedi – *Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji*. U perspektivi objavljenog i obnoviteljskog morala ova zapovijed daje „svakomu mogućnost da ima vremena za Boga i da rasporedi vlastito vrijeme na konstruktivan način”,³⁴ iz čega proizlazi i njezina pravna posljedica, koja ukazuje da svaki čovjek ima „pravo na slobodu religiozne prakse i, na drugome mjestu, pravo na odmor, na slobodno vrijeme, na kvalitetu života”.³⁵ Kako konstatira Lúcas Chan, ne radi se toliko o jednostavnoj i pasivnoj zapovijedi kako bi netko mogao pomisliti;³⁶ radije se radi o pozivu na aktivno i zajedničarsko vrednovanje i življenje toga svetoga vremena čije su tri pripadajuće karakteristike: odmor da bi Bog djelovao u nama, radost slavlja u Gospodinu i posvećivanje po djelima milosrđa.³⁷

U odnosu na moralnu i socijalno-etičku dimenziju života glavne opasnosti koje nepoštovanje ove zapovijedi povlači sa sobom na jednoj strani se očituju u individualiziranju nedjelje koje sa sobom povlači rizik služenja i ideologiziranja samoga sebe, a na drugoj strani u iskrivljenom i kapitalističkom poimanju ljudskoga rada koje doziva pitanje radoholičarstva i rada nedjeljom. Treća zapovijed je ujedno kritika nepravednim društvenim strukturama i odnosima koji opravdavaju luksuz i pravo bogatih na odmor, dok siromašni, ali i obični ljudi žrtvuju neradno vrijeme kako bi omogućili preživljavanje i zaradili sebi za život.³⁸

Prema trećoj bitnoj oznaci ove zapovijedi Dan Gospodnji se posvećuje po tjelesnim i duhovnim djelima milosrđa. Bilo bi zanimljivo moći procijeniti koliko je Izvanredni jubilej milosrđa uspio obno-

---

³⁴ *Biblija i moral*, br. 30.

³⁵ *Isto*, br. 31.

³⁶ Usp. *Kindle*: The Third Commandment in Exodus 20:8-11; What Did the Text Command?

³⁷ Usp. *Isto*, The Third Commandment in Exodus 20:8-11; The Meaning of Treasuring the Sacred Temporal Space.

³⁸ Usp. *Isto*, The Third Commandment in Exodus 20:8-11; The Social, Communal Aspect of the Virtue of Treasuring the Sacred Temporal Space. Ovdje treba spomenuti da je Crkva u Hrvatskoj snažno stala u obranu dostojanstva nedjelje i zaštite dostojanstva čovjeka. U tom kontekstu ne smiju se zaobići dvije važne knjige koje sabiru promišljanja o nedjelji s različitih aspekata i istovremeno donose realne opise života onih koji nemaju pravo na nedjelju, usp. Stjepan Baloban – Gordan Črpić (ur.), *Kultura nedjelje i dostojanstvo radnika*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve - Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.; Gordan Črpić – Mijo Džolan, *Slobodna nedjelja: kultura u nestajanju?*, Hrvatsko katoličko sveučilište - Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve - Franjevački institut za kulturu mira - Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

viti dostojanstvo nedjelje kao i vrijednosno određenje slobodnoga vremena koje svoj vrhunac ima u danu milosrđa. Zasižno smisao i iskustvo Svete godine milosrđa i dalje ostaju, a oni su u „slavlju milosrđa”³⁹ i osobnom produbljivanju veza milosrđa i ljubavi te stavljanja u službu milosrđa njegujući socijalno-milosrdnu duhovnost koja, nastavljajući se na Drugu zapovijed, teži još produbljenijem smislu ljudskog postojanja kao važnom kriteriju kršćanske težnje za svetošću.

1.1. Obitelj odgaja za život, društvene odnose i moralnost

Četvrta zapovijed – *Poštuj oca i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji* – unutar široke mreže ljudskih odnosa podupire jedinstveni status koji pripada roditeljima, a njezino navezivanje na zapovijed o Danu Gospodnjem indicira na njezinu religioznu obojenost. Težina zapovijedi očituje se u riječi „poštuj”, hebr. *kabbed*, koja „istim glagolom i imenicom traži poštovanje prema roditeljima i prema Bogu”.⁴⁰ Otuda i širok spektar značenja riječi „poštuj”: ono što ima težinu,⁴¹ iskazati poštovanje, visoko cijeniti, častiti, brinuti se i iskazati naklonost.⁴² Kao nositeljima i darivateljima života roditeljima se odgovara poštovanjem i čašćenjem, a na roditeljsku naklonost i skrb te brižno uzdržavanje djeca izriču i svoj odgovor, odnosno odgovornost za svoje roditelje.

Kao i sve ostale zapovijedi Dekaloga i ova je upućena odraslim članovima zajednice. Riječ o poštovanju roditelja nije adresirana samo na malenu djecu koja trebaju biti poslušna svojim roditeljima;

³⁹ Usp. Papa Franjo, *Misericordia et Misera. Apostolsko pismo na zaključenju Izvanrednoga jubileja milosrđa* (20. XI. 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., br. 5-8. (dalje: *Misericordia et Misera*).

⁴⁰ Mato Zovkić, Starozavjetni i novozavjetni sadržaj četvrte zapovijedi, *Bogoslovska smotra*, 56 (1986.) 1-2, 32.

⁴¹ Adalbert Rebić tumači kako je „smisao hebrejskog glagola *kabbed* u težini: dati važnost nekome, dati težinu nečemu, ophoditi se dobro s nekim, častiti ga”. Adalbert Rebić, *Deset zapovijedi Božjih (Dekalog)*. Značenje Deset zapovijedi u Bibliji i u životu Crkve, *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 3, 671.

⁴² „'Poštuj' znači – smatraj ih i priznaj teškima, priznaj im njihovu ulogu i mjesto u obiteljskoj i društvenoj zajednici. Zato je poštovanje više od slušanja: to je uvažavanje i povjerenje, odanost i prihvaćanje. To je religiozno ponašanje koje nadilazi građanski bonton i međuovisnost u obitelji (...) 'Poštuj' ima još jedno važno značenje (...) 'Zaista ću te počastiti'. Međutim iz konteksta je jasno da će mu dati bogate darove. Čast je ovdje nešto materijalno dragocjeno (...) Zato egzegete poštovanje roditelja razumijevaju prvenstveno kao izdržavanje nemoćnih u domaćinstvu od strane onih koji su sposobni za rad. Dakako, ne samo materijalno izdržavanje nego i poštovanje koje ide dalje od toga: služenje, pomaganje, dvorenje”. Mato Zovkić, *Starozavjetni i novozavjetni sadržaj Četvrte zapovijedi*, 32-33.

prije svega ona se tiče odnosa odrasle djece prema svojim roditeljima; a jednako je važna i za razvoj roditeljstva i stava odgovornosti za vlastitu djecu (od rođenja do smrti). U perspektivi objavljenog i osloboditeljskog morala ova zapovijed podupire „prostor života obitelji”,⁴³ a pravna posljedica koja iz nje proizlazi za današnje generacije je „pravo obitelji na pravedne i naklonjene politike, pravo djece na potporu svojih roditelja, pravo na naukovanje i socijalizaciju, pravo starih roditelja na poštovanje i potporu od svoje djece”.⁴⁴

Smisao roditeljstva za današnje vrijeme i razumijevanje roditeljstva valja tražiti upravo u snažnom odnosu koji postoji između Boga i roditelja, a koji odnos četvrta zapovijed potvrđuje. Kako se na jednoj strani nositi sa histeričnim i potrošačkim mentalitetom koji zamagljuje ljepotu odgoja djece, ali i negativnu stranu svekolikoga tehnološkoga napretka ispražnjenoga od svakog duhovnog smisla: poremećaji u prehrani, emocionalni i psihološki problemi, teškoće s učenjem, ovisnost o računalu i ekranima...? Na koji način suvremeno rastakanje obitelji zajedno s drugim sociološkim promjenama utječe na odnos djece i roditelja? Odnos se svakako promijenio i, iako u današnjem suvremenom društvu ima mnoge odrasle djece koja svakodnevno poslužuju i časte svoje roditelje te mogu poslužiti kao vrijedni uzor, puno bi se dalo reći i o pogoršanoj slici poštovanja roditelja.⁴⁵ Jednako tako, mnoga odrasla djeca se zbog posla i drugih opravdanih razloga suočavaju s mnogim poteškoćama koje se stavljaju na put njihovoj brizi i odgovornosti za stare roditelje: ne žive u mjestu stanovanja roditelja; mnogi nastoje pronaći balans između brige i obveza naspram vlastite obitelji i skrbi za svoje roditelje. Osjećaj krivnje koji se pritom može javiti posebno je teško nositi.⁴⁶ Ovu zapovijed nije jednostavno živjeti ni u odnosu na ostarjele roditelje. Svakako, stav poštovanja i brige za roditelja je stav zahvalnosti i nesebičnosti; no, potrebno je puno strpljivosti i razumijevanja. Poštovati roditeljsku slobodu i želje, a isto tako znati razlučiti vlastite sposobnosti.⁴⁷ Kreposti razboritosti vrijedilo bi ovdje dati više mjesta.

---

⁴³ *Biblija i moral*, br. 30.

⁴⁴ *Isto*, br. 31. Svaka improvizacija koja na ovom području izbjegava sustavni i konstruktivni pristup izgradnji cjelovitih osoba ostavlja za sobom i svoje posljedice. Usp. Tonči Matulić, *Metamorfoze kulture*, Glas Koncila, Zagreb, 2008., 445-446.

⁴⁵ Usp. *Kindle: The Fourth Commandment in Exodus 20:12; Being Parents in the Twenty-first Century*.

⁴⁶ Usp. *Isto*.

⁴⁷ Usp. *Isto*, *The Fourth Commandment in Exodus 20:12; Honoring Parents as a Virtue*.

Socijalni aspekt ove zapovijedi očituje se u tome da poštovanje roditelja pomaže izgrađivati obitelj, a izgrađena obitelj opet je prvi korak k izgrađenom društvu.⁴⁸ Središnje mjesto koje joj pripada u odgoju za društveni život i moralnost snažno i slikovito opisuje *Katekizam Katoličke Crkve*: „Četvrta zapovijed posvjetljuje druge društvene odnose. U braći i sestrama gledamo djecu svojih roditelja; u rođacima potomke svojih predaka; u sugrađanima djecu svoje domovine; u krštenima djecu majke Crkve; u svakoj ljudskoj osobi sina ili kćer onoga koji hoće da ga zovemo ‘Oče naš’. Iz toga slijedi da naši odnosi s bližnjima imaju osobno obilježje. Bližnji nije tek ‘jedinka’ ljudskoga mnoštva, nego je ‘netko’ koji zbog poznatoga podrijetla zaslužuje osobitu pozornost i štovanje”.⁴⁹ U društvenom životu mnogo je toga što ovisi o odnosu roditelja i djece, roditeljstva i poštovanja. Spomenut je odnos djece prema starijim roditeljima. Koliko o njemu ovisi odnos društva prema starijim osobama?! Nadalje, sadašnja obiteljska situacija u društvenom kontekstu možda je problematičnija nego što je ikada bila. Podatci o rastavama brakova, rast izvanbračnih zajednica, pad nataliteta i općenito demografski procesi koji utječu na rastakanje obitelji, zajedno s kulturnom i socijalnom krizom modernih društava koja utječe i na obitelj, sve to diže glas Crkve koja ne može ne pozivati na ostvarenje društvene zadaće promicanja obitelji, roditeljstva i života djece.⁵⁰

Iz neprocjenjive uloge koju obitelj ima u zaštiti ljudskoga života „u svim njegovim fazama, uključujući i posljednju”⁵¹ proizlazi peta zapovijed – *Ne ubij* – koja uređuje odnose jednakosti u društvu. Život darovan od Boga i primljen po roditeljima temeljna je vrijednost iz koje proizlazi temeljno pravo na zaštitu života u stvarnosti života koju dijelimo s drugim ljudima. Iz ove temeljne zaštite – zašti-

⁴⁸ Usp. *Isto*, The Fourth Commandment in Exodus 20:12: The Social, Communal Aspect of the Virtue of Honoring Parents. Problematika obitelji u hrvatskom društvu kao i njezina socijalna situacija kompetentno i temeljito su obrađene u knjizi: Stjepan Baloban (ur.), *Hrvatska obitelj na prekrenici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, Zagreb, 2001. Krize u bračnom i obiteljskom životu u vremenu društvenih promjena u Hrvatskoj krajem 20. st. pod različitim vidovima inspirativnim i za današnje vrijeme obrađivao je teolog Marijan Valković. Usp. Marijan Valković, *Postkoncilski obiteljska i moralna problematika*. Valković – teolog moralist (2), Stjepan Baloban (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

⁴⁹ *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 2212.

⁵⁰ To je svojim snažnim učenjem činio sv. Ivan Pavao II., a nastavljujući se na njegovu tradiciju, redovito i ne manje snažno to čini i papa Franjo. Usp. Papa Franjo, *Amoris laetitia – Radost ljubavi*. *Apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji* (19. III. 2016.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., (dalje: *Amoris laetitia*).

⁵¹ *Amoris laetitia*, br. 83.

te života – slijede i ostale temeljne zaštite koje čuvaju život u obitelji i društvu: brak, dobar glas, vlasništvo. Nije riječ o vrijednostima samo čisto etičkoga reda već i religijskoga.

Nerijetko će se dogoditi da će kršćani samo prijeći preko ove zapovijedi, koja pod određenim vidom postaje irelevantnom zato što, naravno, ne mislimo da ćemo ubiti nekoga. No, na drugoj strani ne može se poreći njezina krucijalna važnost upravo stoga što je u središtu ove zapovijedi život u samome sebi. To ponajprije dolazi do izražaja u raspravama oko praksi pobačaja i eutanazije. Ali pitanje života nije samo pitanje pobačaja i eutanazije, pitanje života je pitanje u samome sebi, pitanje o samoj vrijednosti života ili, kako se Lucas Chan pita, je li život zaista tako jeftin; ne vrijedi li više; kad ćemo ga naučiti poštovati?⁵²

Izraz svetost života pokriva mnoge aspekte života. U perspektivi objavljenog i osloboditeljskog morala peta zapovijed štiti život, „također patnički i naizgled neproduktivan, od samovoljnih odluka sustava i suptilnih manipulacija javnoga mnijenja”,⁵³ a za pravnu posljedicu ima „pravo na život (na rađanje), na poštovanje života (na rast i umiranje na prirodan način), na obrazovanje”.⁵⁴ Pod više socijalnim vidom očuvanje ljudskog života odnosi se, prije svega, na aspekt poštovanja ljudskoga dostojanstva svake osobe koje se po riječima i djelima promiče ili razara. Drugim riječima, etika poštovanja života „ne odnosi se samo na tijelo; ona se primjenjuje također, u svojoj programskoj otvorenosti, na sve što zahvaća ljudsko dostojanstvo, društvenu integraciju i duhovni rast”.⁵⁵ Ona se odnosi na bilo koji oblik prisvajanja vlasti nad vlastitim ili tuđim životom, na moralni stav prema smrtnoj kazni i ratu, na odnos prema planetu i narušavanju ravnoteže životinjskih i vegetacijskih vrsta.⁵⁶

1.2. Promicanje cjelovitog ljudskog razvoja

Socijalni nauk Crkve promiče cjeloviti ljudski razvoj. Taj razvoj uključuje i osobnu i socijalnu dimenziju jer je osobni razvoj pojedinca smješten unutar razvoja jedne zajednice. Zbog toga se cjeloviti ljudski razvoj može promatrati jedino unutar zadaća i odgovornosti koje kao pojedinci i kao zajednica imamo. Kako čovjek sam nije

---

⁵² Usp. *Kindle: The Fifth Commandment in Exodus 20:13; The Virtue of Respect for Life; Is Life Cheap?*

⁵³ *Biblija i moral*, br. 30.

⁵⁴ *Isto*, br. 31.

⁵⁵ *Isto*, br. 98.

⁵⁶ Usp. *Isto*.

kadar upravljati svojim razvojem, a nisu dostatne ni institucije, cjeloviti ljudski razvoj je „nadasve poziv koji podrazumijeva da svi slobodno i solidarno preuzmu odgovornost”.⁵⁷ Riječ je ponajprije o antropološkom projektu što ga unutar socijalnog nauka Crkve razvija suvremeno crkveno učiteljstvo od pape Pavla VI. do pape Franje, koji projekt ne isključuje Boga, već, dapače, „zahtijeva transcendentni pogled na osobu, to jest, potrebit je Boga: bez njega razvoj ili nije moguć ili pak biva povjeren isključivo čovjeku, koji upada u preuzetnost samospasenja da bi najzad promicao raščovječeni razvoj”.⁵⁸ U središtu je relacionalna kategorija koju u prvi plan stavljaju preostale zapovijedi Dekaloga kao naravni temelj za usvajanje „novih životnih stilova u kojima će ‘traženje istinitog, i lijepog, i dobrog i zajedništvo s drugim ljudima (biti) u svrhu zajedničkog rasta’”.⁵⁹

Prvi zadatak je sadržan u šestoj zapovijedi – *Ne sagriješ bludno* – a područje primjene je zaštita ljudskoga dostojanstva i zajedništva bračnog para, muža i žene. U perspektivi objavljenog i osloboditeljskog morala ova zapovijed želi „neutralizirati klice podjele koje bračni život čine krhkim, posebno u naše vrijeme”,⁶⁰ stoga i pravne posljedice koje idu za promicanjem prava „osobe na slobodan izbor bračnog druga, pravo bračnog para na poštovanje, na ohrabrenje i potporu od države i društva općenito, pravo djeteta na stabilnost (emocionalnu, afektivnu, financijsku) roditelja”.⁶¹ Moralno-etički i socijalni aspekt ove zapovijedi pokazuje da šesta zapovijed nije pitanje samo nečije privatne afere, između dvoje ljudi, već je ona i pitanje seksualnih ponašanja neprihvatljivih ne samo zbog dobra pojedinca već i same zajednice.⁶² Pitanja kao što su način na koji se seksualnost živi na radnim mjestima, svekolika komercijalizacija tijela i seksualnosti, seksualno nasilje, seksualna ekonomija, zahtjev su za ozbiljnim društvenim raspravama o štetama koje nepoštivanje šeste zapovijedi nanosi životima pojedinaca i obitelji.

Prenositi zdravo i cjelovito razumijevanje seksualnosti kao jezgre ljudske čovječnosti temeljna je zadaća i cilj. Kako zdravog razvoja

⁵⁷ Benedikt XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju* (29. VI. 2009.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., br. 11., (dalje: *Caritas in veritate*).

⁵⁸ *Caritas in veritate*, br. 11.

⁵⁹ *Isto*, br. 51.

⁶⁰ *Biblija i moral*, br. 30.

⁶¹ *Isto*, br. 31.

⁶² „Izvorna zapovijed imala je poglavito društveni cilj: zajamčiti stabilnost klana i obitelji. To je cilj – treba li precizirati? – koji nije izgubio ništa od svoje aktualnosti i hitnosti”. *Isto*, br. 97.

seksualnosti nema bez zdravih odnosa u obitelji i zajednici – važno je znati prepoznati pozitivne i negativne domete društvenih utjecaja na seksualnost. Na pastoralno-odgojnom planu važno je imati na pameti da „u stalnom i nepokolebljivom podsjećanju na važnost i svetost braka, Crkva djeluje ne tako da optužuje zbog moralne raspuštenosti, nego neumorno i srčano brani puninu smisla stvarnosti braka sukladno Božjem planu”.⁶³

Socijalno i relacionalno usmjerenje Dekaloga najviše se očituje u sedmoj zapovijedi – *Ne ukradi* – i zbog toga se od nje može mnogo toga naučiti.⁶⁴ U perspektivi objavljenog i osloboditeljskog morala ova zapovijed sprječava „sve oblike izrabljivanja tijela, srca i misli”,⁶⁵ a za pravnu posljedicu ima „pravo na poštivanje građanskih sloboda (tjelesna nepovredivost, odabir života i službe, sloboda kretanja i izražavanja”.⁶⁶ U središtu je dobrobit osobe unutar zajednice i društva, pri čemu institucije i strukture imaju zadaću izgrađivati pravedno društvo, štiti građane i jamčiti životne potrebe, posebno siromašnih i marginaliziranih. Može se reći da ova zapovijed cjelovito zahvaća cilj ljudskog življenja koji „nije oblikovanje samodostatne i u sebi savršene osobnosti, nego oblikovanje člana koji živi na savršen način odnose u koje je smješten”.⁶⁷ Drugim riječima, kategorija odnosa pritom se ne odnosi isključivo na privatnu ili individualnu sferu života već se na njoj temelji i društveno postojanje, to jest postojanje struktura i institucija koje su odraz dinamičnih međuljudskih i društvenih odnosa, ali su istovremeno i važni protagonisti stavova i praksi koji će se živjeti na razini svakodnevnog života ljudi i zajednice.

Osma zapovijed – *Ne reci lažna svjedočanstva* – prvobitno je usmjerena osobnom dignitetu (osobnom ugledu) i nepovredivosti istine koje čuvamo po vlastitim izgovorenim i neizgovorenim riječima. Njezin socijalni aspekt proizlazi iz objavljenoga i osloboditeljskog morala koji želi „zaštiti osobu od napada na dobar glas”⁶⁸ s pravnom posljedicom koja uz pravo na dobar glas brani „poštivanje privatnog života, pravo na neiskrivljenu informaciju”.⁶⁹

---

⁶³ Isto, br. 99.

⁶⁴ Više o sedmoj zapovijedi protumačenoj u svjetlu socijalnog nauka Crkve vidi: Silvija Migles, Socijalna dimenzija *Deset riječi*: bitni sadržaj vjerskoga odgoja za današnje vrijeme, 12-16.

⁶⁵ *Biblija i moral*, br. 30.

⁶⁶ Isto, br. 31.

⁶⁷ Isto, br. 127.

⁶⁸ Isto, br. 30.

⁶⁹ Isto, br. 31.

Ova zapovijed, kao i prethodna, čuva dobro drugoga u društvu zato što ne dopušta nauditi drugome, po izgovorenim i neizgovorenim riječima povrijediti drugoga; lažno optuživati drugoga i presuđivati mu bez pravedne utemeljenosti i provjere dostatnosti znanja; ophoditi se s drugim na temelju predrasuda i stereotipa. Zato je važno čuvati se banalnog moraliziranja ove zapovijedi u smislu 'laganje je pogrešno i treba ga izbjegavati'. Nedostatak istinitosti u konačnici potkopava istinitost saveza s Bogom.⁷⁰ Pozitivni sadržaj ove zapovijedi je u oblikovanju govora i gesti koje će biti u promociji i zaštiti osobe, njezina ugleda i dostojanstva. Dok će u svakodnevnoj komunikaciji od velike pomoći biti dati se voditi jednostavnim Sokratovim testom protiv ogovaranja: „je li istinito; hoće li biti od koristi; je li plemenito?“;⁷¹ socijalna dimenzija ove zapovijedi za današnje vrijeme u prvi plan postavlja pitanje prava na istinitu, točnu i cjelovitu informaciju, posebno od strane vlada, agencija, javnih medija, naročito unutar pravnog sustava i svih koji 'kontroliraju' dobro društvenog života.⁷²

Ova zapovijed zahtijeva sposobnost kritičke refleksije i prosudbe, ali i trajnog stava istinoljubivosti i vjernosti kao ključnih oznaka autentičnosti i istinske moralnosti, na osobnoj i socijalnoj razini: „Vjernost čovjeku nalaže vjernost istini koja je, jedina, jamstvo slobode (usp. Iv 8,32) i mogućnosti cjelovitoga ljudskoga razvoja“.⁷³ Po socijalnom učenju Crkva tu istinu ne samo da naviješta već je i živi različitim oblicima promicanja cjelovitoga ljudskog razvoja.

Čin interiorizacije Dekaloga predstavlja deveta i deseta zapovijed – *Ne poželi tuđeg ženidbenog druga* – *Ne poželi nikakve tuđe stvari* – koje još jednom potvrđuju da autentičnog i cjelovitog ljudskog razvoja nema bez duhovne dimenzije života, koja „zahtijeva nove oči i novo srce, koji su sposobni nadići materijalističku viziju ljudskih događaja te u razvoju naslutiti neki 'onkraj' koji tehnika ne može dati. Na tom će putu tada biti moguće slijediti onaj cjeloviti ljudski razvoj koji svoj usmjerujući kriterij vidi u pokretačkoj snazi ljubavi u istini“.⁷⁴ Posljednje dvije zapovijedi ponovno skreću pozornost na nutarnji život, ljudske težnje, na stavove uma i

⁷⁰ Usp. *Kindle: The Eight Commandment in Exodus 20:16; Hurting Others by Our Spoken and Unspoken Words.*

⁷¹ Usp. *Isto, The Eight Commandment in Exodus 20:16; The Practice of Valuing the Reputation and Dignity of Others.*

⁷² Usp. *Isto, The Eight Commandment in Exodus 20:16; The Social, Communal Aspect of the Virtue of Valuing the Reputation and Dignity of Others.*

⁷³ *Caritas in veritate*, br. 9.

⁷⁴ *Isto*, br. 77.

srca. Objavljeni i osloboditeljski moral ove dvije zapovijedi usmjera-va „protiv svih oblika prijevare, izrabljivanja, zlouporabe i prisile”,⁷⁵ zbog čega kao pravnu posljedicu imaju „pravo na privatnu i profesionalnu sigurnost i mir, i, na drugome mjestu, pravo na slobodno poduzetništvo; pravo na privatno vlasništvo (uključujući jamstvo civilne zaštite materijalnih dobara)”.⁷⁶

Deseta zapovijed nastavlja se na devetu i na taj način predstavlja njezino proširenje i upotpunjenje.⁷⁷ Kao i deveta, deseta zapovijed je usko povezana s prvom zapovijedi, jer je jedna od značajki idolo-poklonstva apsolutizam svjetovnih stvari i njihovo diktatorstvo nad ljudskim životom, napose njegovom duhovnom dimenzijom, čime se guši duhovni i moralni razvoj osobe. U odnosu na sveprisutne konzumerističke i materijalističke svjetonazore koji negiraju druge aspekte društvenog života – međuljudske odnose i duhovni život, ljepota desete zapovijedi je što, između ostaloga, usmjerava pozornost na jednostavnost života; njegovu kvalitetu koja se ne može mjeriti ekonomskom mjerom; zadovoljstvo vlastitim životom koje se ne postiže grubim individualizmom.⁷⁸ Socijalna dimenzija ove zapovijedi je u pozivu društvenim zajednicama, strukturama i institucijama da promiču poštivanje vlasništva svake osobe i svih naroda; da čuvaju svoje članove od uzništva trenutačne mode;⁷⁹ da usmjeravaju prema dobrobiti svih članova zajednice posebno onih koji su potrebni materijalnih dobara i beneficija koje ostali članovi uživaju, te da služe istinskom cjelovitom humanizmu koji je otvoren Bogu i vrednotama ljudskoga života.

2. PREMA PRODUBLJIVANJU ODNOSA: ŽENA, MUŠKARAC I BOG

Odnos je ključni element Biblije i objavljenog i osloboditeljskog morala.⁸⁰ U tumačenju Božjega dara čovjeku da je stvoren na „sliku” Božju biblijsko-teološka antropologija ističe da je, uz ostala karakteristična obilježja, čovjek relacijsko biće koje po uspostavljanju odnosa s Bogom i s drugim ljudskim bićima potvrđuje svoje „dostojanstvo

---

⁷⁵ *Biblija i moral*, br. 30.

⁷⁶ *Isto*, br. 31.

⁷⁷ „Deseta zapovijed razvija i upotpunjuje devetu (...) Deseta zapovijed cilja na nakanu srca; zajedno s devetom, sažimlje sve zapovijedi Zakona”. *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 2534.

⁷⁸ Usp. *Kindle: The Tenth Commandment in Exodus 20:17; The Social, Communal Aspect of the Virtue of Satisfaction with Contentment*.

⁷⁹ Usp. *Caritas in veritate*, br. 78.

⁸⁰ Usp. *Biblija i moral*, br. 7.

biti osoba”.⁸¹ Pitanje razvoja i produbljivanja odnosa stavlja zahtjev dostatne pozornosti usmjerene prema izgradnji odnosa unutar obitelji i zajednice, u čijem središtu stoji – kao takav – odnos muškarca i žene. Pritom će prosuđivanje odnosa muškarca i žene u svrhu cjelovite promocije ljudskoga dostojanstva voditi računa o uvijek novim povijesnim i društvenim okolnostima u kojima se događa život čovjeka i zajednice.⁸²

Korjenitost odnosa muškarca i žene temeljit će se, istina, na neraskidivosti odnosa muškarca i žene u bračnoj zajednici kao uzvišene vizije neraskidivog i vječnog saveza s Bogom, no, nije li to moguće reći, i na razini preispitivanja osobnog načina življenja – kao takvoga – odnosa između muškarca i žene. To je napose vidljivo ako se kao primjer uzme vrednovanje žene u današnje vrijeme i sadržaj devete zapovijedi – *Ne poželi tuđeg ženidbenog druga*, koja u starozavjetnom izvorniku glasi *Ne poželi žene bližnjega svoga*.⁸³

Osobitost devete zapovijedi je u tome što za središte ima dobro žene koje valja čuvati od nasilja, zlouporebe moći i osiromašenja. Papinska biblijska komisija dohvaća ovu zapovijed kao onu koja ne obuhvaća samo ponižavanje žene već i ponižavanje čovječnosti kao takve, stoga joj i pridaje vrednotu poštovanja svih članova zajednice (kuće, obitelji, poduzeća) i društva. Temeljna prava koja se pritom vežu uz zapovijed su pravo na privatnu i profesionalnu sigurnost i mir te pravo na slobodno poduzetništvo. Može se reći da je bogatstvo ove zapovijedi i u jednome i u drugome: dobro žene na poseban način i poštovanje svih članova zajednice.

⁸¹ Usp. *Isto*, br. 23.

⁸² ‘Prosuđivanje’ je uostalom i jedan od ‘šest specifičnih kriterija’ unutar kojih će se tumačiti sadržaj biblijske norme i značenja koje ona ima za današnje vrijeme. Usp. *Isto*, br. 150-154.

⁸³ Egzegetski prinosi pomažu razumjeti sadržaj devete zapovijedi u kontekstu dara Saveza izraelskom narodu koji u svojem slobodnom odgovoru prihvaćanja „životnog puta” zabranjuje oduzimati dignitet svemu što pripada kućanstvu, članovima obitelji i svemu što im pripada, bilo da je riječ o vlastitom kućanstvu, bilo da se radi o kućanstvu susjeda. Egzegeti ukazuju na specifičnost ove zapovijedi i u odnosu na same naslovnike, koji su jedino u ovom slučaju samo muškarci, čime se ističe njihova posebna zadaća i odgovornost za očuvanje zajednice. Posebnost je dakako ta da tradicija izuzima ženu i zabranjuje muškarcu neuredne požudne težnje, bez obzira radilo se o ženi susjeda ili vlastitog supruzi. Na jednoj strani riječ je o neobuzdanim seksualnim sklonostima koje mogu dovesti do povrede zakona, a na drugoj strani riječ je o dobru žene, posebno udovice. Usp. *Kindle: The Ninth Commandment in Exodus 20:17; Coveting the Neighbor's Wife*. Štoviše, većina egzegeta, kako navodi Papinska biblijska komisija, u „želji” (*hamad*) koja je na početku zadnjih dviju zapovijedi, ne vidi „misao ili plan, koji je nedjelotvoran, potpuno unutarnji (‘željeti’), nego više konkretnu smicalicu za ostvarenje zle namisli”. *Biblija i moral*, br. 26.

U odnosu na specifičnost sadržaja i njegove inspiracije za današnje vrijeme, posebno imajući u vidu moralno-etičku i socijalnu dimenziju devete zapovijedi, u prvi plan se ovom prigodom želi staviti dobro žene koje će se temeljiti na istinskom življenju odnosa muškarca i žene kao i na promicanju svih onih mogućnosti kojima će se dobro žene potvrđivati.

Pitanje percepcije žene u današnjem vremenu, kako u crkvenom tako i u teološkom učenju, sa sobom povlači cijeli niz pitanja koja se odnose na socijalni položaj žene i njezino dostojanstvo: dobro žene i njezina zaštita u društvu, poštovanje žene, uloga i zadaća žene u zaštiti i promociji vlastitog digniteta, nemoralne prakse koje ugrožavaju dobro žene, nasilje nad ženama i zlouporaba moći.

Kako u ovom radu nije moguće zasebno raspravljati sva spomenuta pitanja, želi se promišljati dobro žene pod znakom produbljenja odnosa žene i muškarca. Teologija pritom ima veliku zadaću da kao promicateljica Deset zapovijedi razvija i širi važnost ispravnog razumijevanja odnosa muškarca i žene koje razumijevanje će kao logičnu posljedicu imati i promicanje načela mogućnosti za sve.

„Duboka teologija žene”⁸⁴ čiji razvoj potiče papa Franjo ima za cilj otvaranje mogućnosti i prostora za snažniju prisutnost žene. Upravo pod tim vidom na više je mjesta papa Franjo pozivao na uspostavu „novog saveza muškarca i žene” koji će biti „ne samo nužan već i od strateške važnosti za oslobađanje ljudi”.⁸⁵ Poruka je ovdje jasna: ono što se događa između muškarca i žene „daje pečat svemu”. U kontekstu izgradnje teologije žene poticaj koji daje papa Franjo je sljedeći: „Bog okružuje ženu zaštitnom barijerom od zla, kojoj ona može pobjeći – ako želi – u svakom naraštaju. To znači da je žena nositeljica tajnog i posebnog Božjeg blagoslova, koji brani njezino biće od Zloga! Pomislite samo koja se dubina tu otkriva! Postoje razna opća mjesta, katkad često i uvredljiva, o ženi napasnici koja navodi na zlo. Postoji međutim prostor za teologiju žene koja će biti na visini ovog Božjeg blagoslova za nju i za potomstvo”.⁸⁶

Nadalje, kako ističe papa Franjo, savez muškarca i žene u svojoj naravi obuhvaća jednako „suradnju i poštovanje, velikodušno predanje i podijeljenu odgovornost, prepoznavanje razlika kao bogatstvo i

---

⁸⁴ Jorge Mario Bergoglio, *Papa Franjo odgovara. Intervjui i tiskovne konferencije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., 37.

⁸⁵ Papa Franjo, *Obitelj je u temelju kulture koje nas spašava od kolonizacije novca* (16. IX. 2015.), <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=172947> (8. IX. 2017.).

⁸⁶ *Isto*.

obećanje a ne kao motiv podložnosti i dominacije”.⁸⁷ Skladnost i dobro njihova odnosa u konkretnosti života očitovat će se „u međusobnim razgovorima, postavljanju pitanja, međusobnoj upućenosti i zajedničkom djelovanju s uzajamnim poštovanjem i dobrohotnošću”.⁸⁸ Savez muškarca i žene neprocjenjivo se i nezamjenjivo ispunjava u obitelji, ali se također teži ostvariti u muško-ženskim odnosima koji se žive u različitim zajednicama i društvenim vezama – „na područjima vjere i etike, ljudskoga rada, poslovanja i politike, brige za život, odnosa među generacijama... Zapravo, ako stvari među muškarcima i ženama idu dobro, dobro ide i svijetu i povijesti. U suprotnom svijet postaje negostoljubiv a povijest stagnira”.⁸⁹

Savez muškarca i žene istovremeno pretpostavlja osobnu prisutnost koja će biti posljedica osobnog otkrivanja istinskog/istinske sebe u rastu odnosa s Bogom. Prisutnost žene će u tom kontekstu morati ići dalje od ograničenja koja se postavljaju u odnosu na njezinu aktivnu ulogu i poslanje (i u Crkvi); njezina prisutnost će „biti više, ali više na dublji način, također na mističan način”.⁹⁰

Snažnija i aktivnija prisutnost žene u crkvenom i društvenom životu očitovat će se kao posljedica spomenutoga duhovnoga otkrića koje će se očitovati i u novim mogućnostima njezine prisutnosti a za rezultat će imati još snažnije obogaćenje Crkve i društva. Papa Franjo naglašava da „Crkva priznaje nezaobilazan doprinos koji žene daju društvu, s osjetljivošću, intuitivnošću i određenim osebnim sposobnostima koje obično žene posjeduju u većoj mjeri od muškaraca”.⁹¹

Koliko je važno ukazivati na socijalnu dimenziju ženine prisutnosti u društvu isticao je svojedobno i Marijan Valković, koji je išao toliko daleko da je tvrdio da „budućnost europske civilizacije velikim dijelom ovisi o tome da li će se uspjeti da pozitivne vrijednosti koje žene simboliziraju (a mnoge i žive) postanu ujedno i strukturalni elementi same civilizacije”.⁹²

⁸⁷ Papa Franjo, *Ansprache an die Professoren, Studenten und Mitarbeiter des Päpstlichen Instituts „Johannes Paul II.” für Studien zu Ehe und Familie* (27. X. 2016.), http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2016/october/documents/papa-francesco_20161027_pontificio-istituto-gpii.html (8. IX. 2017.).

⁸⁸ *Isto.*

⁸⁹ *Isto.*

⁹⁰ Jorge Mario Bergoglio, *Papa Franjo odgovara. Intervjui i tiskovne konferencije*, 39.

⁹¹ *Evangelii gaudium*, br. 103.

⁹² Marijan Valković, Uloga žene u javnom životu evropske civilizacije, *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 3-4, 208.

Pod više socijalnim vidom teologija žene ukazivat će, između ostaloga, i na izazove s kojima se žene današnjega vremena susreću na lokalnim i globalnim razinama – no, ne samo pod vidom diskriminacije i spolnog iskorištavanja nego i pod vidom aktivnog i odgovornog sudionništva u životu Crkve i društva. Koliko je važno podržavati i priznavati sudjelovanje žena u različitim crkvenim zadaćama, jednako tako je važno i u odgojnim sadržajima usmjeravati prema ljepoti poziva koji smo kao žene i muškarci pozvani ostvarivati.

Za jasnoću istine o osobi muškarca i žene posebno su odgovorni teolozi. Temeljna zadaća će u tom kontekstu biti ispravno vrednovanje žene u suvremenoj civilizaciji, a koje ispravno vrednovanje neće biti moguće bez brižno izgrađenoga govora na temeljima nauke Drugoga vatikanskoga koncila. Takav govor će se napose čuvati „klerikalnih kategorija”⁹³ i ići će u smjeru izgrađivanja jedne plodne teološke riječi koja se neće „upuštati u besplodne spekulacije upitne vrijednosti”.⁹⁴ Plodna teološka riječ je pak otvorena te molitveno i dijaloški usmjerena. Papa Franjo upozorava na osrednjost teologa koji u svojoj misli vidi konačnost i potpunost te ukazuje da će „dobar teolog i filozof imati otvorenu i nedovršenu misao koja je otvorena za *maius* Boga i istine, koja je trajno u razvoju i u skladu sa zakonom kojeg sveti Vinko Lerinski opisuje kao zakon usavršavanja koji se s godinama učvršćuje, s vremenom širi i rastom postaje uzvišeniji”.⁹⁵

Veliki doprinos teološkoj misli mogu dati upravo žene teologinje zato što su, kako ističe Benedikt XVI., „kadre govoriti o Bogu i otajstvima vjere sebi svojstvenom umnošću i osjetljivošću. Potičem zato sve one koje vrše tu službu da je ostvaruju s dubokim crkvenim duhom, hraneći svoje razmišljanje molitvom”.⁹⁶

---

⁹³ Marijan Valković, *Obitelj u misli Crkve danas*, *Bogoslovska smotra*, 42 (1972.) 1, 20.

⁹⁴ Silvija Migles, *Teološka misao Marijana Valkovića u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., 55. Marijan Valković, teolog moralist i socijalni etičar, primjer je teologa duboko svjesnog ozbiljnosti bavljenja teologijom koji, doduše, dopušta mogućnost ‘maštovitih spekulacija’ – imajući prije svega u vidu pojedine elemente teološke misli o ženi kako ih razvija njemački teolog, pjesnik i mistik Matthias Josef Scheeben – ali njihovu plodnost i svrhovitost vidi jedino ako se u vidu ima cjelovitost teologije i razvoj crkvene misli, posebno s Drugim vatikanskim koncilom. *Usp. Isto*, 54-57.

⁹⁵ Papa Franjo, *Address To The Community Of The Pontifical Gregorian University, Together With Members F The Pontifical Biblical Institute And The Pontifical Oriental Institute* (10. IV. 2014.), http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/april/documents/papa-francesco_20140410_universita-consortium-gregorianum.html (8. IX. 2017.). Također usp. Antonio Spadaro, *Razgovor s papom Franjom* (19. VII. 2013.), *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 4, 455.

⁹⁶ Benedikt XVI., *Dragocjeni doprinos žena duhovnom rastu crkvenih zajednici. Kateheza na općoj audijenciji* (8. IX. 2010.), <http://w2.vatican.va/content/bene->

Promicanje devete zapovijedi predstavlja izrečeni „da” poštovanju žene i svega što joj pripada. Snaga prijateljstva sa živim Bogom omogućuje da se taj „da” u stvarnosti života i potvrdi te da zatim po zajedničkom hodu muškaraca i žena postane putokaz današnjem svijetu,⁹⁷ vrata svekolikom produbljivanju odnosa muškarca i žene. To neće biti moguće ukoliko se duboka teologija žene i duboka teologija muškarca neće međusobno uključivati jer su oboje pozvani otkrivati i ostvarivati istinske sebe. Jedino tako će im biti moguće izgrađivati odnose međusobnog poštovanja i prihvaćanja egzistencije i iskustva drugoga. Da bi to mogli, pozvani su trajno intelektualno i duhovno se razvijati, no kada se govori o intelektualnom razvoju, ne misli se na isključivo izvanjsko posjedovanje znanja, već na sva svojstva koja se poprimaju po višestrukim intelektualnim naporima, bilo na razini profesionalnosti i stručnosti, bilo na razini osobnoga razvoja, bilo na razini socijalnog djelovanja i odnosa koje izgrađujemo.

Osobni, duhovni i intelektualni razvoj muškaraca i žena bit će i posebna zadaća Crkve koja teži biti „ekspert u ljudskosti”.⁹⁸ Upravo po svojem intelektualnom i duhovnom vodstvu Crkva na ovome području treba težiti više konkretnim ostvarenjima. U odnosu na žene – ukoliko je „u Crkvi, žena kao znak”⁹⁹ traži se prije svega produbljivanje odnosa sa ženama koje su dio Crkve,¹⁰⁰ a zatim i novu zadaću koja isključivo pripada ženi, da u osobnom životu teži produbljivanju odnosa s Bogom čiji plod će biti prepoznavanje mogućnosti življenja katoličkoga identiteta u osobnom životu, u Crkvi i u društvu.

---

dict-xvi/hr/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100908.html (8. IX. 2017.).

⁹⁷ Usp. Benedikt XVI., *Homily Of His Holiness Benedict XVI. Apostolic Journey To Austria On The Occasion Of The 850th Anniversary Of The Foundation Of The Shrine Of Mariazell* (8. IX. 2017.), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2007/documents/hf_ben-xvi_hom_20070908_mariazell.html (8. IX. 2017.).

⁹⁸ Pavao VI., *Govor pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih naroda* (4. X. 1965.), br. 1; Marijan Valković (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 307.

⁹⁹ Kongregacija za nauk vjere, *Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Collaboration of Men and Women in the Church and in the World* (31. V. 2004.), br. 15, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html (8. IX. 2017.).

¹⁰⁰ Usp. Giorgia Salatiello, Introduction, *Pontificium consilium pro laicis, Woman and Man – the humanum in its entirety. On the 20th anniversary of John Paul II's Apostolic Letter Mulieris Dignitatem (1988-2008)*, Libreria Editrice Vaticana, 2010., 357.

ZAKLJUČAK

Moralno-etička i socijalna izgradnja ključna su zadaća čovjeka i zajednice ljudi. Njezini temeljni kriteriji nalaze se u Božjoj riječi za čovjeka koja „uči pravoj ljudskoj čovječnosti”¹⁰¹ i uvjet je svakog istinskog razvoja, kako kršćanske egzistencije, tako i razvoja čovjeka i društva uopće. Socijalni nauk Crkve aktualizira tu Božju riječ te je kritički i proročki stavlja pred današnjeg čovjeka i čovječanstvo, oblikujući novi govor koji će biti razumljiv unutar povijesnog konteksta i novih društvenih okolnosti.

Koliko je važno oblikovati govor pokazuje i dokument Papinske biblijske komisije koji razvoj ljudske moralnosti smješta u okvire objavljenog i osloboditeljskog morala, sažimajući svoju glavnu poruku riječima vrednota i povelje ljudskih prava i sloboda. Socijalna poruka deset vrednota (Deset zapovijedi) koje su u temelju Dekaloga za današnje vrijeme ukoliko se promatra pod vidom izazova i problema pred kojima se život suvremenoga čovjeka i kršćanina nalaze – više je nego impresivna. U njima je sadržan nacrt sveopćeg „moralnog programa”¹⁰² za razvoj čovjeka i izgradnju društva. Značenje ovog nacrta je u osnovi koju daje za svako buduće djelovanje koje želi biti u službi čovjeka i društva. Originalnost mu jamči sam Autor i Graditelj koji u „*creatio continua*”¹⁰³ čovjeku i društvu jamči vitalnost i postojanje. Njegova izvanrednost leži u jasnoći kojom progovara čovječanstvu svakoga vremena i povijesti, jednako tako i u uputama koje će znati i biti sposobni pratiti svi koji žele sudjelovati i biti dijelom procesa izvođenja projekta. Temeljni elementi nacrta ocrtavaju se u transcendentalnoj dimenziji ljudskog postojanja, središnjem mjestu koje pripada obitelji i promicanju cjelovitog ljudskog razvoja. Unutar ovih ključnih moralno-etičkih pouka otkriva se ljepota i privlačnost zauzimanja za vrednote, ostvarenje skladnog i uravnoteženog života. Jasnoća plana koja vodi računa o postupnosti ostvarenja, izvrsna jezična označenost, preglednost koja se stavlja u službu slobode i kreativnosti – sve su to oznake koje nadilaze bilokakve ovozemaljske uvjetovanosti i okolnosti te istovremeno ulaze u povijest jamčeći joj plodnost u perspektivi oslobođenja osobe i ljudskih zajednica. Glavni izvođači su žena i muškarac – protagonisti stvoreni na ‘sliku Božju’ kadri svladati sve tajne moralnog programskog jezika i stavljeni na put unutarnjega i izvanjskog razvoja u svakodnevici života. Hod prema produbljivanju njihova međusobnog

---

¹⁰¹ *Kompendij*, br. 22.

¹⁰² *Biblija i moral*, br. 32.

¹⁰³ *Isto*, br. 9.

odnosa jamstvo je uspješnog ostvarenja sveopćeg programa razvoja čovjeka i izgradnje društva.

Istina je da se pitanju odnosa muškarca i žene, kao i njihovih uloga i zadaća može pristupiti iz različitih pozicija i kutova gledanja. Tome uostalom svjedoči povijest 20. stoljeća u kojoj su se oblikovali različiti teoretski i praktični okviri za teologiju žene, 'žensko pitanje' i pokret oslobođenja žena. Valja biti stava da svi oni jesu legitimni jer, premda su još uvijek nedovršeni, predstavljaju putovanje i etape traganja za dubljim razumijevanjem biblijske poruke i „veće pravednosti”¹⁰⁴ za žene i muškarce jednako.

Dobro žene i njezin socijalni razvoj u društvima, narodima i Crkvi je važno pitanje socijalnog nauka Crkve. Ono se cjelovito može promatrati jedino pod vidom produbljanja odnosa muškarca i žene. *Kompendij socijalnog nauka Crkve* nas podsjeća da se potpuno 'ljudsko' ostvaruje jedino dvojtvo 'muškoga' i 'ženskoga': „To je 'jedinstvo udvoje', to jest odnosno 'jedno-dvojtvo' koje svakomu dopušta da interpersonalni i uzajamni odnos doživi kao dar koji je istodobno i poslanje”¹⁰⁵ kojemu je Bog povjerio „ne samo djelo rađanja i život obitelji nego samu izgradnju povijesti”.¹⁰⁶ Crkva pritom ima veliku i neprocjenjivu zadaću na svim razinama produbljivati odnose, nuditi poticaje i biti vodičem u osmišljavanju i ostvarenju „obnovljene pedagogije”¹⁰⁷ koja će se prije svega voditi načelom, kako ga predlaže i razvija papa Franjo, „stvarnost je važnija od ideje”,¹⁰⁸ mjerilom koje nas „potiče provoditi u djelo Božju riječ, činiti djela pravde i ljubavi koja daju da ta riječ bude plodonosna”.¹⁰⁹

¹⁰⁴ *Isto*, br. 131.

¹⁰⁵ *Kompendij*, br. 147.

¹⁰⁶ *Isto*.

¹⁰⁷ *Biblija i moral*, br. 161.

¹⁰⁸ *Usp. Evangelii gaudium*, br. 231-233.

¹⁰⁹ *Isto*, br. 233.

FOUNDATIONS OF MORAL-ETHICAL AND SOCIAL
DEVELOPMENT OF MAN AND SOCIETY

Summary

Moral-ethical and social importance of the Decalogue for today's time – if viewed in the light of great issues and problems facing a modern man and Christian – is impressive. In the focus of the first part of the paper is the Decalogue, which provides an excellent base for discussion about some current issues like: relation to God in public life, observing Sunday and the Day of Rest, relationship between parents and children, care for the elderly, preservation of human life from the moment of conception to natural death, protection of human dignity and well-being of the neighbour, social issues in business and economy, protection of human and spiritual values in the world of materialism, quality of life in general. In the second part the author is trying to update and deepen the meaning of the Decalogue for the present time and present social life, placing the ninth command in the centre: "Thou shall not commit adultery" Although this command is mainly related to the sixth commandment, it is also in many ways associated with other commandments. Therefore, with regard to the specificity of content and its inspiration for the present time, the theme of woman is placed in the foreground, woman in church and theological teaching, i.e. the welfare of woman, in the basis of which is a call to deepen the relationship between man and woman.

Key words: Decalogue, Bible and morals, social teaching of the Church, values, full human development, woman and man